

large number of regulations, hampering the emergence of an effective system of social control and regulation.

Thus, the legitimation of political institutions in Ukraine is in its infancy. Given that Ukraine has often changed the basic rules of the struggle for power, respectively, and values formation process is far from over. This confirms the popular belief, a low level of civic political culture in Ukraine. But hardly alarmed, because the regular holding of elections helps to maintain this level of legitimation of political institutions which will ensure the stability and effectiveness of minimum total institutional order.

REFERENCES

1. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер // Избранные произведения. – М., 1990. – С. 273-306.

2. Lipset S. Cleavage structures, party systems and voter alignments. An introduction / S. Lipset, S. Rokkan // Party systems and voter alignments. – New York, 1967. – P. 1-64.
3. Linz J. J. Presidential or parliamentary democracy: does it make a difference? / J. Linz // The failure of presidential democracy / ed. J. J. Linz & A. Valenzuela. – Baltimore, 1994. – P. 3-87.
4. Easton D. A Systems Analysis of Political Life / D. Easton. – New York: Wiley, 1965. – 507 p.
5. Di Palma G. Legitimation from the top to civil society: politico-cultural change in Eastern Europe / G. Di Palma // World Politics. – 1991. – Vol. 44, № 1. – P. 49-80.
6. Held D. Models of Democracy (3rd edition) / D. Held. – Publisher: Polity Press, 2007. – 408 p.
7. Democracy and authoritarianism in postcommunist world / edit. By V. Bunce, M. McFaul, K. Stoner-Weiss. – Cambridge, 2010. – 367 p.

УДК 329

Власенко Т. Т.

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди

ИДЕОЛОГИЧНИ СИМУЛЯКРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОБІЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯН (УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Розглядається проблема створення і функціонування симулякрів в українському політичному дискурсі. Аналізується механізм використання ідеологічних симулякрів в якості інструменту мобілізації громадян, зокрема, розглядається вплив симулякрів на переформатування політичних реалій в Україні. Досліджується виробництво символів і симулякрів в умовах кризи політичної влади

Ключові слова: знак, ідеологія, імітація, мобілізація, символ, симулякр, симуляція

Власенко Т. Т.

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ СИМУЛЯКРЫ КАК ИНСТРУМЕНТ МОБИЛИЗАЦИИ ГРАЖДАН (УКРАИНСКИЙ КОНТЕКСТ)

Рассматривается проблема создания и функционирования симулякров в украинском политическом дискурсе. Анализируется механизм использования идеологических симулякров в качестве инструмента мобилизации граждан, в частности, рассматривается влияние симулякров на переформатирование политических реалий в Украине. Исследуется производство символов и симулякров в условиях кризиса политической власти.

Ключевые слова: знак, идеология, имитация, мобилизация, символ, симулякр, симуляция

Vlasenko T.

IDEOLOGICAL SYMULACRAAS A TOOL TO MOBILIZE CITIZENS IN UKRAINE

The article is devoted to the establishment and operation of simulacra in Ukrainian political discourse. The author analyzes the mechanism of using ideological simulacra as a tool to mobilize citizens, in particular, considers the effect of simulacra reformatting political realities in Ukraine. The author investigates the production of symbols and simulacra in a crisis of political power.

Key words: sign, ideology, imitation, mobilization, symbol, simulacrum, simulation

У аналітичних конструкціях сучасність представлена різними визначеннями її сутнісних характеристик: суспільство споживання, суспільство ризику, постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, ера тотальної симуляції і симулякрів та ін. Сучасні реалії і політичний дискурс в Україні свідчать про активне поширення різного роду символічних/віртуальних „продуктів”, серед яких симулякри набувають значної питомої ваги. Тим самим концепт „симулякр” стає невід’ємною складовою аналізу політичного життя в Україні. Саме поняття відоме ще з античних часів. Так, для Платона симулякр (від лат. *simulare* – прикидатися) – це копія копії, яка відрізняється від того, що відображає. І це цілком логічно з огляду на те, що для Платона істинним є світ ідей (ейдосів), а світ речей (прагм) – це лише спотворене відображення ідеї. На його думку, істина може існувати як ідея, а копія чогось вже позбавлена свого онтологічного статусу, своєї істинності і означає спотворення свого прототипу [1, с. 339-345].

Подальша історія осмислення і „вдосконалення” поняття „симулякр” (фр. *simulacres* – симуляція) пов’язана насамперед з постструктуралістськими і постмодерністськими концепціями (Ж. Батай, Ж. Дельоз, Ж. Бодрійяр). Самий термін „симулякр” вносить у постмодернізм Ж. Батай. Використовуючи цей термін у постмодерністській інтерпретації, Ж. Дельоз, на відміну від Платона, у якого симулякр – це копія копії, запропонував цей концепт для визначення такого стану, де взагалі ідентичність прототипу і подібність копії будуть оманомою. Зокрема, він зазначає, що під симулякром ми повинні розуміти не просту імітацію, а скоріше дію, в силу якої сама ідея зразка чи особливої позиції спростовується, відкидається. Симулякр – інстанція, яка містить у собі розрізнення і усуває будь-яку схожість, що позбавляє посилення на існування оригіналу чи копії [2, с. 93]. Базуючись на відмові від ідентичності постмодерністи розглядають симулякр як

феномен вербального спілкування, який має ознаки векторної комунікації.

Ж. Бодрійяр терміном „симулякр” почав оперувати в 70-ті р.р. з початком постмодерністського етапу своєї діяльності. Йому належить визначення симулякра як копії, яка нічого не відображає, як зображення того, чого не існує. Симулякр – це імітація неіснуючого. Згодом це поняття стає базовим у його концепції симуляції. У роботі „Симулякри і симуляція” він говорить, що „заміна реального знаками реального” є рисою сучасної культури. Розглядаючи сучасність як еру тотальної симуляції, Ж. Бодрійяр аналізує широкий спектр соціальних феноменів, демонструючи їх симуляційний характер. На його думку, симуляція настільки масштабна, що вона практично може збігатися з реальністю, заповнюючи собою реальність. Симуляція починається з ліквідації співвіднесення, уречевлення в знаках. Виходячи з припущення еквівалентності знаку і реальності, він протиставляє симулякр репрезентації. Ж. Бодрійяр підкреслює, що симулякр ніяким чином не співвідноситься з будь-якою реальністю, окрім власної. Він „відображає” і презентує лише самого себе. Тому він робить висновок про „втрату реальності”, на зміну якій у постмодерністську епоху приходять „гіперреальність”. Механізм такої трансформації/симуляції Ж. Бодрійяр пояснює таким чином. Знак, сутнісною рисою якого є відображення реальності, в теорії симулякра перестає виконувати свою функцію і з ним відбуваються метаморфози, зафіксовані послідовними етапами симуляції. Перша стадія розвитку знака – відображення певної глибинної реальності. Друга – маскування і спотворення цієї реальності. Третя – маскування відсутності будь-якої глибинної реальності. Четверта – втрата будь-якого зв’язку з реальністю, перехід із стану видимості у стан симуляції, іншими словами, трансформація знаку у власний симулякр [3]. Таким чином, симулякр починає своє власне життя, творить свою віртуальну реальність.

Переформатування символів (знаків) в симулякри відбувається за певних обставин. Прикладом може бути використання КПУ 9 травня червоного прапора як символу Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Перманентні дискусії навколо того, що саме презентує собою цей прапор: чи то встановлений на Рейхстазі прапор конкретної військової частини, чи то державний прапор СРСР, країни-переможниці, чи то прапор Комуністичної партії, не дають однозначної відповіді на це питання. Натомість наявні ознаки трансформації/симуляції знаку/символу симулякр, який мобілізує певні верстви громадян. На відміну від символу – ідеального за своїм змістом знаку, що символізує певний об'єкт, проте не збігається з ним і для розуміння, інтерпретації якого необхідно знати і використовувати відповідні коди, симулякр подається у доступній, „зрозумілій” формі, значною мірою орієнтується на емоційне зчитування („брати-слов'яни”, „Руський мир”, „бандерівці”). Аналогічні приклади – це партійні гасла типу: „Почую кожного”, „Десять кроків назустріч людям”, „Покращення життя вже сьогодні” також є симулякрами, направленими певним адресатам (певним групам електорату) з метою мобілізації прихильників.

Дійсно, симулякр – це векторне явище, направлене у процесі комунікації від адресанта до адресата. Симулякр матиме сенс, якщо закладені у ньому аспекти будуть актуалізовані у сприйнятті адресата. Якщо симулякри є продуктом діяльності політтехнологів, вони, як правило, набувають ідеологічних властивостей і перебирають на себе окремі функції ідеології (інтеграції, артикуляції, мобілізації), змінюють світоглядні орієнтації і в подальшому можуть впливати на трансформацію політичної влади і політичної системи в цілому. У цьому сенсі можна згадати про використання на президентських виборах 2004 р. тези про поділ українців на 3 „сорті”. Активне пропагування цього симулякру через засоби масової комунікації (по суті, це – „образ Іншого”, „образ ворога”) сприяло тому, що він реально зафіксувався у свідомості тисяч пересічних українців, значною мірою визначивши їхній вибір у виборчих перегонах і продовжує певним чином впливати сьогодні на електоральні симпатії, дещо модифікуючись у гаслах Схід – Захід, Росія – Європа, Митний Союз – ЄС. Однією з останніх його модифікацій стало створення провладними

силами такої собі контраверсійної пари як „фашисти” і „антифашисти”, якими визначили відповідно Всеукраїнське об'єднання „Свобода” і Партію Регіонів. Якщо відкинути популістські і пропагандистські гасла та аналізувати, спираючись на загальновідомі у науковому дискурсі розуміння означених понять, то можна зробити однозначний висновок, щодо відсутності фашистського чи антифашистського сенсу і змісту у цих визначеннях і наявності ознак ідеологічних симулякрів. Це повною мірою стосується також і визначення усіх протестувальників з Майдану як „фашистів”, „екстремістів”, „бандерівців”.

Симулякри живуть власним життям, створюючи віртуальну реальність, яка творить у свою чергу реальне буття. Так, поштовхом до започаткування Євромайдану стали події, які також можна досліджувати в контексті теорії симуляції і симулякрів. Мається на увазі ситуація, пов'язана з укладанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка була державним трендом/стратегією/символом останніх років, і тому сприймалася суспільством як європейський вектор розвитку України, як прагнення до європейських цінностей, прав і свобод, як майбутній вступ до ЄС. Після відмови/відкладення підписання цієї Угоди, символ європейського вибору, по суті, перетворився просто на симулякр, що мобілізувало певні верстви суспільства і спричинило вибух громадянської активності (Євромайдан). У свою чергу реакція влади на Майдан теж не була позбавлена імітації, симуляції, відповідно симулякрів (імітація круглих столів і перемовин між опозицією і владою, „мінування” майданних станцій метро, залізничних вокзалів, аеропортів, храмів, „тітушки” в якості активістів громадянського суспільства, Антимайдан).

Слід підкреслити, що держава завжди займала центральне місце у створенні символічних/ідеологічних продуктів завдяки діяльності різних ідеологічних апаратів, роль яких в історичному процесі змінюється [4]. Свого часу церковні установи (церква, кірха, костел) через певні художні складові (вітражі, ікони, картини, скульптури, свічки), створювали особливу атмосферу, завдяки якій певна інформація (проповідь) краще засвоювалася прихожанами, що держава успішно використовувала у своїх інтересах. Аналогічно діє механізм засвоєння ідеології через інші форми (прапори, кольори, паради, гімни, лозунги тощо). Сьогодні пальма першості у цьому процесі від родини і

церкви перейшла до засобів масової комунікації, які займають чільне місце серед виробників символічних продуктів. Держава все більш масштабно використовує Інтернет, соціальні мережі в якості поширення неправдивої інформації, фейків, виробництва симулякрів. Результатом формування певного інформаційного простору може бути повна „заміна” реальності або значного її сегмента. Останній приклад – це інформаційна війна, яку здійснюють російські засоби інформації з приводу політичних подій в Україні та ситуації в Криму, зокрема „відсутність” російських солдат у Криму, попри їхню там наявність („зеленые человечки”), про що декларує влада Росії через ЗМК – це алгоритм створення й функціонування симулякрів, який має певну історію художнього уречевлення: фільм „Хвіст виляє собакою” (англ. Wag the Dog), романи „1984” Дж. Орвелла, „Generation „П”” В. Пелевіна, „99 франків” Ф. Бегбедера та інші. Це – додатковий аргумент на користь масштабності поширення цього феномена, фіксації тотальної семіотизації буття аж до набуття знаковою сферою єдиної і самодостатньої реальності. З іншого боку, сьогодні ЗМК виходять за межі ідеологічних апаратів держави і виконують функції, які направлені на те, щоби контролювати державу. Інформаційні технології створюють надзвичайні можливості для комунікації, мобілізації, поширення інформації у небачених раніше масштабах. Саме завдяки спілкуванню у соціальних мережах, активні його користувачі (студенти) вийшли на перший Євромайдан.

Ідеологічні конотації проявляються у різноманітних нематеріальних і матеріальних речах (архітектурні споруди, культові будівлі, мавзолеї, пам’ятники, прапори, партійна символіка тощо). Та ж сама архітектура може досліджуватися як в контексті соціального запасу знань, так і як об’єктивації релігійної чи ідеологічної інтерпретації світу. Демонтаж старих символів (повалення пам’ятників Леніну, знищення радянських зірок на будівлі Верховної Ради), повернення до давно забутих гасел („Слава Україні! Героям слава!” „Україна понад усе!”, „Слава Нації! Смерть ворогам!”), створення нових символічних форм відбувається сьогодні за мірками „революційного” часу – часом неестетично, іноді з елементами вандалізму, з використанням образливих епітетів і інвектив („Зека геть”, „Банду геть”). Пропозиції створення пам’ятника антилюдяності, чи музею

корупції у Межигір’ї знаходяться у цьому ж контексті. Оскільки симулякр – це пуста форма, яка „натягується” на будь-які нові конфігурації (Бодрийяр), існує вірогідність і водночас небезпека трансформації/симуляції символів у процесі їх використання, наприклад, при відсутності кодів для їх розуміння у широкого загалу.

За декларуванням владою орієнтації на загальноєвропейські цінності, чи братерського союзу з Росією проглядаються спроби маскування радянських, невизначеність сучасних чи відсутність взагалі будь-яких чітко визначених цінностей і стратегій розвитку. І хоча симулякри існують у віртуальному/інформаційному просторі, вони реально переформатовують буття своїм функціонуванням. Існує загроза, що, маскуючи реальні події, симулякри почнуть агресивно витіснити реальність. Останні події в Криму – тому підтвердження. Зокрема, створення постановочного ролика про мовби загиблих в Криму росіян дало додаткові підстави для прийняття Радою Федерації Росії рішення про дозвіл на введення російських військ до України.

Таким чином, завдяки широким можливостям програмного забезпечення для створення віртуальних фактів і подій, віртуального суспільства, які можуть стати спусковим механізмом для війн реальних, дослідження проблеми симуляції і симулякрів в Україні сьогодні не тільки додатково актуалізується, але і зумовлює нагальну необхідність подальших досліджень означеної проблематики для вироблення певних запобіжників, які унеможливили би реалізацію катастрофічних сценаріїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Платон. Собрание сочинений / Платон. – Общ. ред. Л.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи; Примеч. А.Ф. Лосева и А.А. Тахо-Годи. – М., Мысль, 1993. – Т. 2. – 528 с.
2. Делез Ж. Различие и повторение [Електронний ресурс] / Ж. Делез. – Режим доступу: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000178/st003.shtml>
3. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция [Електронний ресурс] / Ж. Бодрийяр. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/bodr_sim/index.php
4. Альтюссер Л. Идеология и идеологические аппараты государства заметки для исследования [Електронний ресурс] / Л. Альтюссер // НЗ. – 2001. – № 3 (77). – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2011/3/al3.html>
5. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр. – М., „Добросвет”. – 2000. – 387 с.